bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Temmuz 2021, Sayı 277 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (71)

Maliyetler uçtu, belirsizlik diz boyu

Maliyetler uçtu, belirsizlik diz boyu

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

Sanayi başta olmak üzere hizmetler, inşaat, tarım tüm kesimlerde ekonomik aktörlerin, girişimcilerin maliyetleri hızlı tırmanış halinde. Öyle ki, fiyatlamada, teklif vermede büyük güçlükler söz konusu.

Sanayide üreticinin yıllık fiyatları Hziran ayı itibariyle yüzde 43'e yakın artmış durumda. Hizmet üreticilerinin yıllık fiyat artışı yüzde 28'de kalırken inşaatta malzeme fiyatlarındaki artış yüzde 42 ile sanayi ürünlerindekine yakın. Buna bağlı olarak konut fiyatlarında da yüzde 30'ları bulan yıllık artışlar yaşandı. Tarım üreticileri ise son 1 yılda fiyatlarını ancak yüzde 20 dolayında artırdılar.

Üretici fiyatlarındaki bu artışa karşılık tüketici fiyatlarında yıllık artış Haziran'da yüzde 17.5'da kaldı ama önümüzdeki aylarda bu oranın yüzde 20'yi bulması kaçınılmaz görünüyor. Akaryakıttaki eşel mobil sistemi gibi tamponlara rağmen üretici fiyatları ile tüketici fiyatları arasında 25 puanlık makasın bu kadar açık kalmasını beklememek gerek, bu durum tüketici fiyatlarına yansıyacaktır.

Üretici ve yansıdığı kadarıyla tüketici fiyatlarındaki yüksek seyir, döviz fiyatlarındaki tırmanış ile ilgili. Son zamanlarda dünya emtia fiyatlarındaki artışlar ve tedarik zorlukları da fiyatları tırmandırdı.

Birçok yönden dışa bağımlı üretim, son 3 yılda yüzde 90'a yakın artan döviz fiyatlarından etkileniyor ve üretim maliyetlerinin hızla artmasında en önemli etken döviz fiyatlarındaki tırmanış. Üretici fiyatları ile döviz fiyatları artışı yakın seyrediyor.

Dövizdeki yüksek seyir ise 3 yılını dolduran "tek adam" ya da "Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" ile ilgili. Bu sisteme iç ve dış ekonomik aktörlerin duyduğu güvensizlik, döviz arzını azaltırken, Merkez Bankası'nın eritilen 128 milyar doları bile soruna çözüm olamadı ve ülkeyi daha şeffaflıktan ve hesap verebilirlikten uzak bir profile büründürdü.

Bu durum, yabancı yatırımcı girişini caydırıyor ve Türkiye'nin önümüzdeki 12 ayda 225 milyar dolara varan döviz yükümlülükleri dövizin yüksek seyrinin devam edeceğini, buna bağlı olarak enflasyon sorunun öneminin artacağını ortaya koyuyor.

Enflasyona karşı parasal sıkılaştırma politikalardan siyasi kaygılarla uzak duran Saray rejimi, birçok konuda olduğu gibi enflasyonda da kontrolü kaybetti ve bu, özellikle işsiz, dar gelirli kesimler için bu iktidardan umudu kesmek, yeni arayışlar içinde olmak demek.

Ekonomik sorunların çözümü daha çok politik dönüşümü zorunlu kılıyor.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Üretilen her tür imalat sanayi ürününden madencilik ve enerji ürünlerine; hizmetlere, inşaatlara, konutlara, tarımsal ürünlere kadar tüm mal ve hizmetlerde ürpertici bir maliyet artışı yaşanıyor. Ürün ve hizmetlerdeki maliyet artışları, haliyle fiyatlara yansıdı ve şimdiden mal ve hizmet üreticilerinin fiyatları yüksek boyutlarda. Bunların ancak bir kısmı tüketici fiyatlarına yansıdı, ileride bu yansıma sürecek ve yıl, tahminlerin ötesinde bir tüketici enflasyonu ile sonuçlanacak. Bu sonuçta yaşanan belirsizlik ortamı ve iktidarın süreci kontrolünden kaçırması etkili oluyor.

Girişimcilerin mal ve hizmet üretim maliyetlerinin artmasında, Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığından kaynaklanan yapısal yan, önemli bir etken. Hem mal hem hizmet üretiminde girdi, ara malı, makine-ekipman, teknoloji bağımlılığı olan Türkiye ekonomisi, özellikle son 3 yılda hızla tırmanan ve yüzde 90'ı bulan döviz kuru artışları karşısında, katlanmak durumunda bırakıldığı maliyet artışlarını fiyatlarına yansıtmak durumunda kaldı. TL'nin ağır değer kaybı karşısında yaşanan bu duruma, pandemi şartları ve pandemi sonrası artan dünya emtia fiyat artışı ve arz yetersizliğinin doğurduğu fiyat artışları da etki etti.

Sanayici Fiyatları (Yİ-ÜFE) Artışları

Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ ÜFE), madencilik ve taşocakçılığı, imalat, elektrik ve gaz, su temini alt dallarını yani geniş tanımlı sanayiyi kapsar.

Üretici fiyatı, yurt içinde üretimi yapılan ürünlerin, KDV, ÖTV vb. dolaylı vergiler hariç, peşin satış fiyatıdır. Fiyatlar, web üzerinden elektronik ortamda derlenmektedir. ÜFE'de sanayi kapsamında yer alan maddelerin her ayın 5., 15. ve 25. günlerindeki fiyatları derlenmektedir.

Sanayiciler, özellikle dövizdeki yükseliş ile birlikte maliyetleri tırmandığı için, fiyatlarını hızla artırmak zorunda kaldılar ve sadece Haziran ayında 4 puan tırmanış oldu; yıllık artış yüzde 43'e yaklaştı. 2006 yılından bu yana hiçbir Haziran ayında yıllık olarak sanayi fiyatları bu kadar artmamıştı. Buna karşılık son 3 yılın kriz konjoktürünün giriş yılı olan

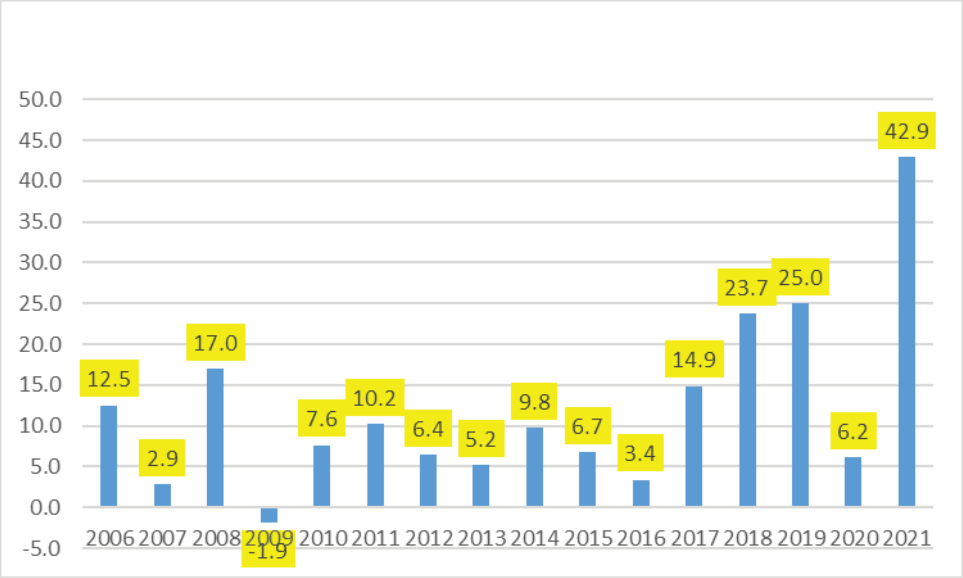

Grafik 1. Yıllık Sanayici Fiyatları: Temmuz (2006-2021)

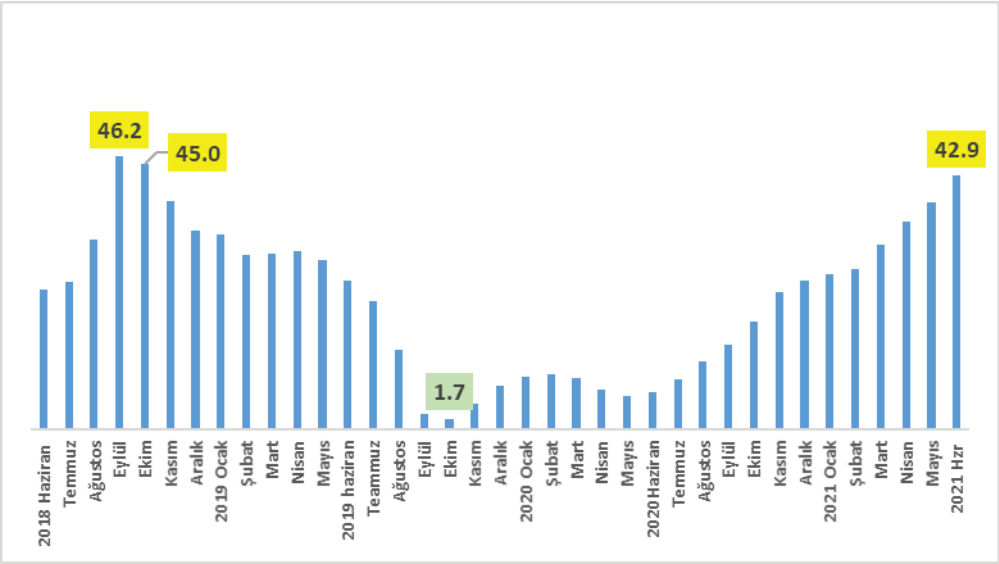

Grafik 2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yıllık Sanayici Fiyat Artışları % (Aylara Göre)
Kaynak: TÜİK veri tabanı

2018'de Eylül ve Ekim aylarında yıllığı yüzde 45-46'yı bulan sanayici fiyatları artışları gözlenmişti.

Sanayici fiyatlarında Haziran itibariyle yıllık bazda yüzde 43'e yakın artış yaşamakla beraber, bazı ürünlerdeki artışlar, bu ortalamanın çok üstünde gerçekleşti. İmalat sanayii genelinde artış yüzde 45'i buldu. Dünya fiyatlarındaki artışlar ve TL'nin hızlı değer kaybı ile de ilgili olarak, imalat sanayii alt dallarının bazılarında ortalamanın çok daha üstünde artışlar yaşandı. Petrol ürünlerindeki fiyatlar yüzde 124'e yakın arttı. Ana metallerdeki yıllık artış yüzde 100'ü bulurken kağıt ve kağıt ürünlerindeki artış yüzde 56'ya yaklaştı. Yine kimya ve ahşap sektörlerinde artışlar yıllık olarak yüzde 50'yi buldu. Çoğu dayanıklı ev eşyasını içeren metal ürünlerde de artış yüzde 48'e ulaştı.

Bazı sanayi ürünlerinde ise sanayicinin fiyatları daha düşük, yüzde 10 ile 20 arasında seyretti. Fiyatını en az artırabilen talebi çok gerileyen giyim sektörü oldu ve artış yıllık yüzde 10'da kaldı. Deride de artış yüzde 13'de kaldı. Elektrik, gaz üreticilerinin Haziran itibariyle yıllık artışları yüzde 11'di ama Temmuz başındaki zamlarla bunun arttığını söyleyebiliriz. Gıda fiyatlarını sanayiciler yüzde 35 artırırken içeceklerde artış yüzde 15'de kaldı. Matbaacılıkta artış yüzde 18'de, ilaçta da yüzde 22'de kaldı.

Tablo 1. Sanayici Fiyatları: Yıllık, Haziran, % (Sıralama)

Sektör ve Alt sektörler	Yıllık %
3.10. Kok ve rafine petrol ürünleri-	123.8
3.15. Ana metaller-	100.0
3.8. Kağıt ve kağıt ürünleri-	54.8
3.11. Kimyasallar ve kimyasal ürünler-	50.1
3.7. Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)-	49.1
3.16. Fabrikasyon metal ürünler makine ve ekip. hariç-	48.3
3. İmalat-	45.9
1.Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi-	42.9
3.13. Kauçuk ve plastik ürünler-	42.7
3.18. Elektrikli teçhizat-	41.0
3.4. Tekstil ürünleri-	37.9
3.14. Diğer metalik olmayan mineral ürünler-	37.1
2. Madencilik ve taş ocakçılığı-	35.3
3.1. Gıda ürünleri-	35.1
3.21. Diğer ulaşım araçları-	35.0
3.20. Motorlu kara taşıtları römork ve yarı römork-	31.9
3.22. Mobilya-	31.3
3.3. Tütün ürünleri-	30.8
3.17. Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler-	28.9
3.19. Makine ve ekipmanlar B.Y.S.-	28.0
3.23. Diğer mamul eşyalar-	25.5
3.12. Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları-	21.9
3.9. Basım ve kayıt hizmetleri-	18.0
3.2. İçecekler-	15.4
3.6. Deri ve ilgili ürünler-	13.1
4. Elektrik gaz buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı-	11.2
3.5. Giyim eşyası-	10.4

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Maliyette Döviz ve Dünya Fiyatları

Üretici fiyatlarındaki yükselişte, döviz kurunda tırmanma, uluslararası emtia fiyatlarındaki birikimli artışlar ve süregelen arz kısıtları belirleyici olmaya devam etti.

Sanayi ürün maliyetlerinin artışında en önemli etkenlerden biri döviz fiyatlarındaki sert artışlar. Özellikle 2018'de boy gösteren iç ve dış güven sarsıntıları dolarlaşmayı hızlandırdı, hızlanan sermaye çıkışı ve geri dönmede isteksizlikler, döviz arzını daralttı, buna karşılık dolarlaşma ile döviz fiyatları 3 yıl üst üste sert artışlar gösterdi. 2018 Haziran ayında 4,6 TL dolar fiyatı, 2019 Haziran'ında 5,8 olarak gerçekleşti ve yıllık artışı yüzde 26'yı buldu.

Dolar/TL'deki artış, 2019 Haziran-2020 Haziran arasında ise 5,8 TL'den 6,8 TL'ye çıkışla yüzde 17 olarak gerçekleşti ama esas artış takip eden yıl yaşandı ve 2021 Haziran'ında 8,6 TL aylık ortalama fiyatıyla dolardaki yıllık artış yüzde 26,5'u buldu. 2018-2021 Haziran ayları 36 aydaki artış ise yüzde 87'yi buldu.

Bu ölçüde artan döviz fiyatları, haliyle, hammadde, ara malı, makine-teçhizat bağımlılık düzeyi belli farklılık gösteren sektörlerdeki maliyetleri de farklı etkiledi. Akaryakıt, metal, kimya, lastik-plastik, kağıt gibi ara malı ürünlerinin maliyetleri doğrudan etkilenirken, ithalata bağımlı diğer sektörlerin maliyetleri de döviz fiyatı artışına da bağlı olarak yükseldi.

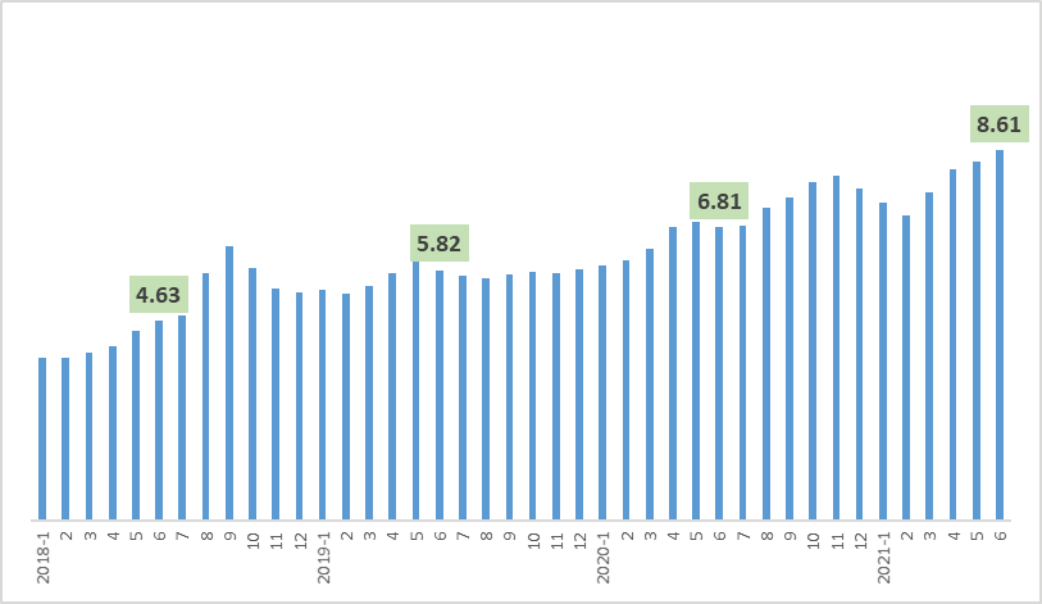

Grafik 3. Dolar/TL: 2018:2021 Haziran, Aylık Ort.

Kaynak: TCMB veri tabanı

Tablo 2. Dünya Ortalama Emtia Fiyatları: Pandemi Öncesi ve Sonrası

Mal	Birimi	2019 Nisan	2020 Nisan	2021 Mayıs	Nis 19-20	20Ns-21My
Enerji					%	%
Kömür, Avusturalya	$/mt	86.8	58.6	107.0	*-32.5*	*82.8*
Ham Petrol, Brent	$/bbl	71.2	23.3	68.0	*-67.2*	*191.5*
Doğal Gaz, Avrupa (*)	$/mmbtu	4.9	2.1	8.9	*-56.9*	*320.2*
Doğal Gaz, ABD	$/mmbtu	2.7	1.7	2.9	*-34.5*	*66.2*
Tarım					%	%
Buğday, ABD	$/mt	199.5	219.0	-	*9.8*	
Şeker, Dünya	cent/kg	28.2	22.5	38.1	*-20.3*	*69.0*
Pamuk A Endeksi	cent/kg	192.4	140.1	200.4	*-27.2*	*43.1*
Gübre, Doğu Avrupa	$/mt	247.5	235.0	331.6	*-5.1*	*41.1*
Metaller ve Minaraller					%	%
Alüminyum	$/mt	1.845.4	1.459.9	2.433.5	*-20.9*	*66.7*
Bakır	$/mt	6.438.4	5.058.0	10.162.0	*-21.4*	*100.9*
Altın	$/toz	1.285.9	1.683.2	1.850.3	*30.9*	*9.9*
Demir Cevheri, Çin(spot)	cent/dmtu	93.7	84.7	207.7	*-9.6*	*145.2*

Kaynak: Commodity Price Data (Pinksheet), Dünya Bankası

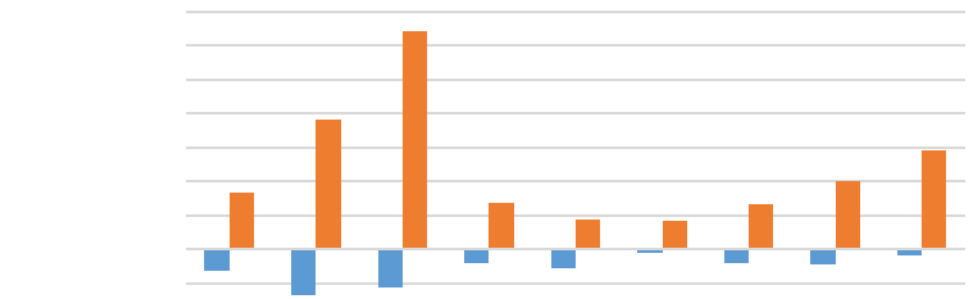

	Kömür	Ham Petrol, Brent	Doğal Gaz, Avr (*)	Şeker, Dünya	Pamuk	Gübre	Alüminyum	Bakır	Demir Cevheri
Nis 19-Nis20 %	-32.5	-67.2	-56.9	-20.3	-27.2	-5.1	-20.9	-21.4	-9.6
Ns20-My21 %	82.8	191.5	320.2	69.0	43.1	41.1	66.7	100.9	145.2

Grafik 4. Pandemi ve Sonrası Emtia Fiyat Değişimi (%)

Kaynak: Commodity Price Data (Pinksheet), Dünya Bankası

Son 12 ayda sanayici fiyatlarının artışında dünya emtia fiyatlarındaki sert artışlar da etkili oldu. Pandeminin yükseliş aylarında daralan dünya ekonomisinin emtia talebindeki azalmaya da bağlı olarak hızla düşen emtia fiyatları, aşının bulunması ve normalleşmeye geçişle birlikte yeniden yükselişe geçti ama arz kısıtlamaları fiyatları tırmandırdı. Örneğin pandemide yüzde 32 gerileyen kömür fiyatları(Avustralya) normalleşme ile birlikte yüzde 83'e yakın arttı. Ham petrol fiyatları yüzde 67 gerilemişken 2020 Nisan-2021 Mayıs arasında yüzde 192'ye yakın artış gösterdi. Brend petrolün varili indiği 23 dolardan 68 dolara kadar çıktı. Doğalgaz fiyatları da pandemi döneminde metreküpü 2 dolara inmişken normalleşme ile fiyatı 9 dolara kadar çıkarak yüzde 66 arttı. Aynı şey tarım ürünlerinde de görüldü, pamuk fiyatları yüzde 43, özellikle gübre fiyatları yüzde 332 gibi fahiş bir artışı görmüş durumda.

Dünya metal fiyatları da uçmuş durumda. Pandemi dönemine göre alüminyum fiyatları yüzde 67 artmışken demir cevherinde artış yüzde 145 i buldu, bakırdaki artış da yüzde 101 oldu.

İnşaat Maliyetleri ve Konut Fiyatı Artışları

Sanayiyi tamamlayan bir alt sektör olarak inşaatta da maliyetler tırmanış halinde ve bunun sonucu olarak konut fiyatlarında da sert artışlar gözleniyor.

İnşaat Maliyet Endeksi (İME), işçilik ve malzeme ayrımında inşaat maliyetlerindeki değişimleri ölçen fiyat endeksidir. 2015 temel yıllı İME'de Nisan ayı itibariyle yıllık artış yüzde 35,5'a yakın. Ancak, inşaatta malzeme ile işçilik maliyet artışına farklı bakıldığında, başka bir resim ortaya çıkmaktadır. Nisan itibariyle yıllık malzeme fiyatları yüzde 43 artarken işçilik fiyatları yüzde 20,6 artışta kaldı.

İnşaat maliyetlerinde, malzeme fiyatlarında yaşanan sert artış, daha çok sanayi ürünleri ile ilgili. İmalat sanayiinde "Diğer metalik olmayan mineral ürünler" olarak tanımlanan tuğla, çimento, seramik, cam gibi ürünleri içeren alt dalda yıllık artış (Haziran itibariyle) tek başına yüzde 37 olarak gerçekleşti. İnşaata girdi üreten demir-çelik, lastik, plastik, ahşap, lastik, plastik, kimya sektörlerindeki ürün fiyatı artışları da yüksek seyretti.

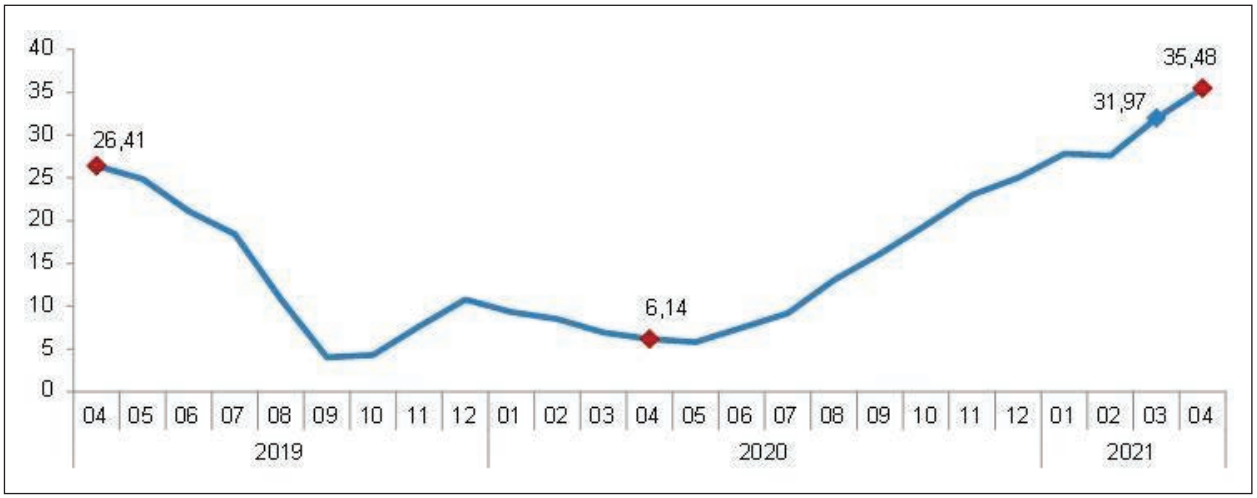

Grafik 5. İnşaat Maliyet Endeksi Yıllık Değişim Oranı (Yüzde), Nisan 2021

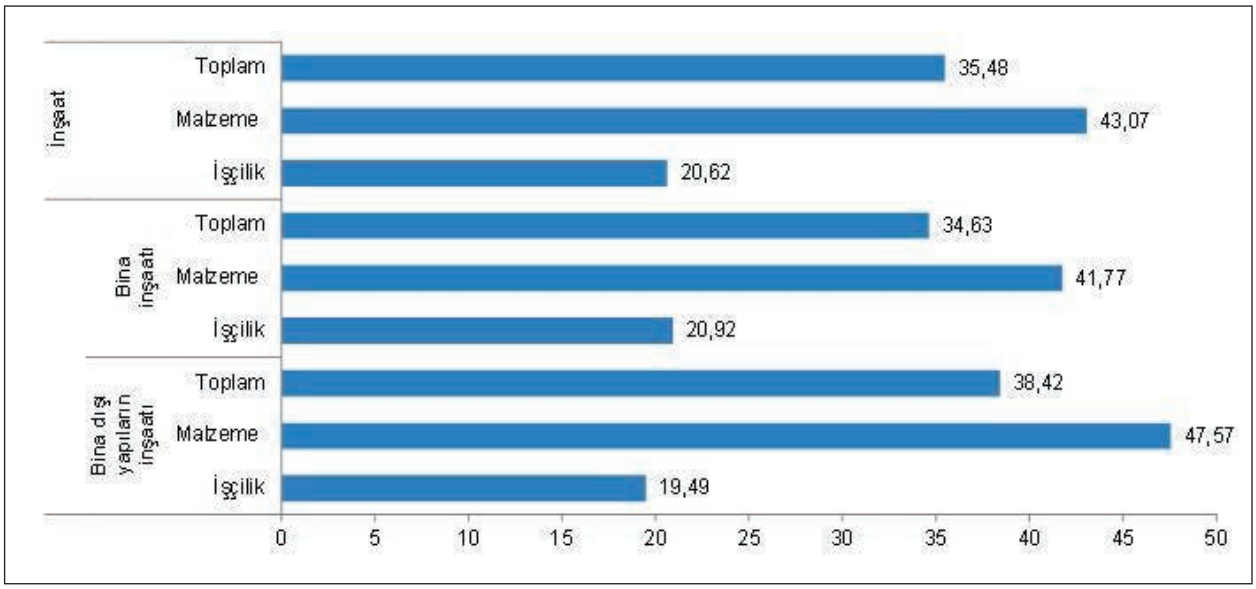

Grafik 6. İnşaat Maliyet Endeksi Yıllık Değişim Oranları (Yüzde), Nisan 2021

Kaynak: TÜKİ veri tabanı

İnşaat maliyetlerindeki tırmanış, konut arzını da etkiliyor. Birçok inşaat yatırımının, yüksek seyreden kredi faizlerinin de etkisiyle, yatırım yapmadığı, "Bekle-gör"e geçtiği koşullarda, azalan konut arzı, fiyatları da yukarı çekiyor.

Merkez Bankası tarafından Türkiye konut piyasasındaki fiyat değişimlerini takip etmek amacıyla oluşturulan Konut Fiyat Endeksi(KFE) hesaplanmasında, konutun fiyatını temsil etmek üzere, bireysel konut kredisi talebiyle kredi veren ticari

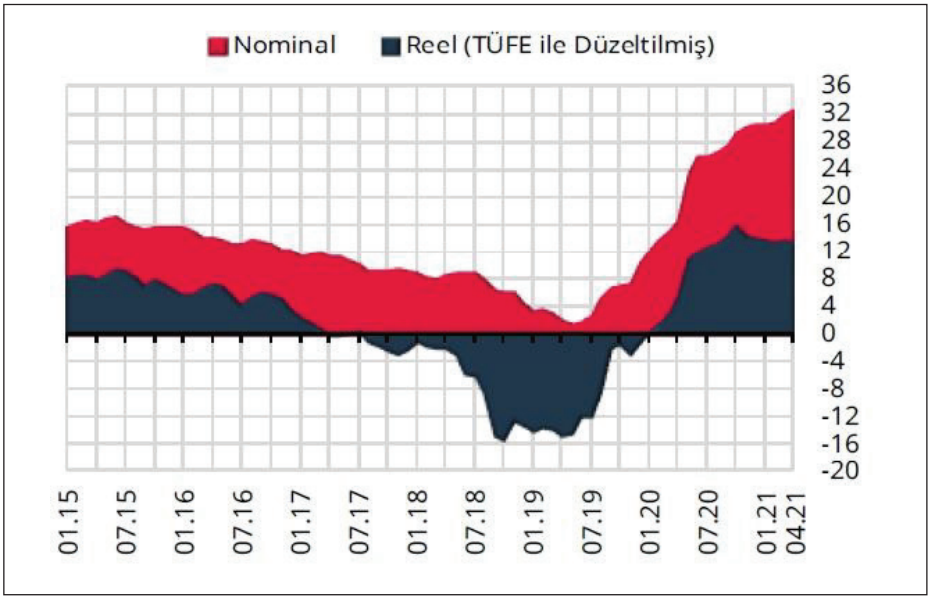

Grafik 7. Konut Fiyat Endeksi (Yıllık % Değişim)

Kaynak: TCMB veri tabanı

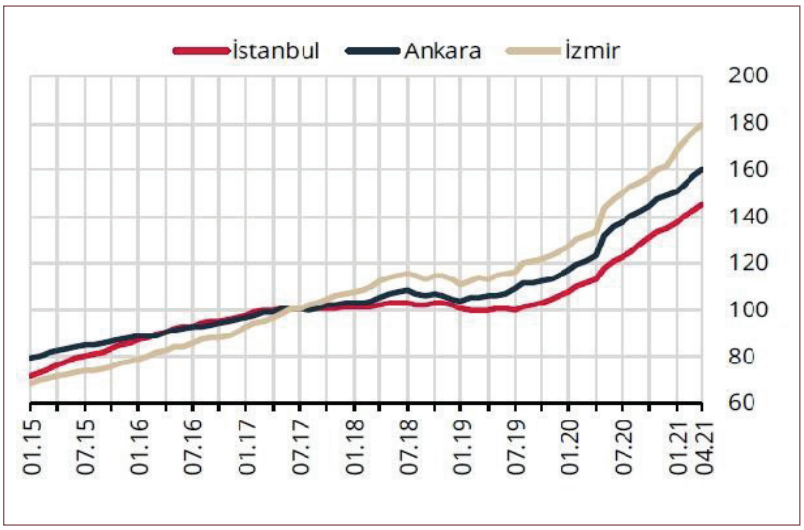

Grafik 8. Konut Fiyat Endeksi - 3 Büyük İl (Seviye, 2017=100)
Kaynak: TCMB veri tabanı

bankalara yapılan başvurular sırasında düzenlenen değerleme raporlarındaki konut değerleri kullanılmaktadır. Konut kredilerine temel oluşturan değerleme raporları gayrimenkul değerleme şirketleri tarafından düzenlenmektedir. Satışın gerçekleşerek kredinin kullandırılması şartı aranmamakta, değerlemesi yapılan tüm konutlar kapsama dâhil edilmektedir.

2021 yılı Nisan ayında bir önceki aya göre yüzde 2,0 oranında artan KFE, bir önceki yılın aynı ayına göre nominal olarak yüzde 32,4 arttı. Bu artış enflasyondan arındırıldığında, reel olarak yüzde 13 artış görülmektedir.

Konut fiyatlarında artış, üç büyük metropol için ele alındığında İzmir için farklı bir görünüm ortaya çıkıyor. Pandeminin de etkisiyle İzmir'e hızlanan göçler, konut fiyatlarında daha çok artışa yol açtı.

İstanbul, Ankara ve İzmir'in konut fiyat endekslerindeki gelişmeler değerlendirildiğinde, 2021 yılı Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre, konut fiyatları İstanbul, Ankara ve İzmir'de sırasıyla yüzde 28,6, 29,8 ve 34,3 oranlarında artış göstermiş görünüyor. Son 12 aydaki konut fiyatı artış hızı, İzmir'de, İstanbul ve Ankara'daki artışa göre 5-6 puan daha yüksek.

Tarımda Üretici Fiyatları

Sanayi, inşaat ve hizmet üreticilerinin fiyatlarındaki artışların yanında tarım üreticilerinin fiyatları bütünün bir başka önemli parçası. Tüketicilerin gıda enflasyonuna doğrudan etki eden tarım üretici fiyatlarındaki artışın hızı, tarımsal girdi maliyetlerindeki artışla da ilgili.

Tarım-ÜFE'de (2015=100), 2021 yılı Mayıs ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 20,2 artış gerçekleşti.

2019 Haziran'ında yıllık artışı yüzde 30'u aşan tarım üreticisinin fiyatları, izleyen aylarda yüzde 11'e kadar inmişti ancak sonra tekrar tırmanış başladı.

Ortalama yüzde 20.2 yıllık artışı bulan tarım üretici fiyatları bazı ürünlerde daha yüksek. Yıllık en fazla artış yüzde 43,5 ile lifli bitkiler alt grubunda yaşandı.

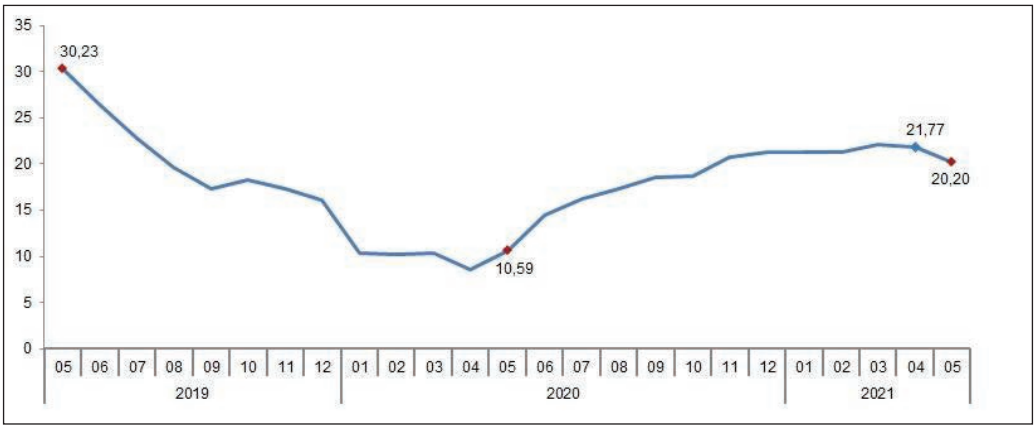

Grafik 9. Tarım-ÜFE Yıllık Değişim Oranı (Yüzde), Mayıs 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

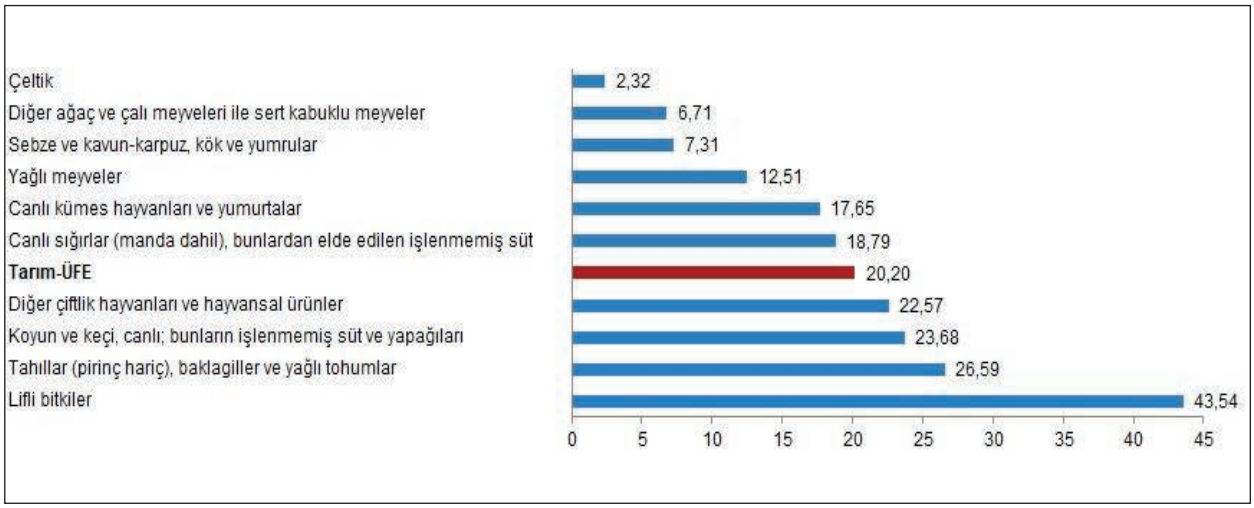

Grafik 10. Alt Gruplara Göre Tarım-ÜFE Yıllık Değişim Oranları (Yüzde), Mayıs 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Bir önceki yılın aynı ayına göre en fazla artış gösteren diğer alt gruplar ise yüzde 26,6 ile tahıllar (pirinç hariç), baklagiller ve yağlı tohumlar ve yüzde 23,7 ile koyun ve keçi, canlı; bunların işlenmemiş süt ve yapağıları oldu. Yıllık en az artış gösteren alt gruplar ise yüzde 2,3 ile çeltik, yüzde 6,7 ile diğer ağaç ve çalı meyveleri ile sert kabuklu meyveler ve yüzde 7,3 ile sebze ve kavun-karpuz, kök ve yumrular oldu.

Tarım üretici fiyatlarının tırmanışında girdi fiyatları önemli bir yer tutuyor. Girdi fiyatlarının seyri de Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi (Tarım-GFE) olarak takip ediliyor. Bu endeks, üreticilerin (çiftçi) tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirmek için gerek cari üretim yılında gerekse yatırım amaçlı satın aldığı girdilerin maliyet unsuru olarak değişkenliğini izlemek ve tarımsal gelir göstergelerini ortaya koyan değişkenleri elde etmek açısından önemlidir.

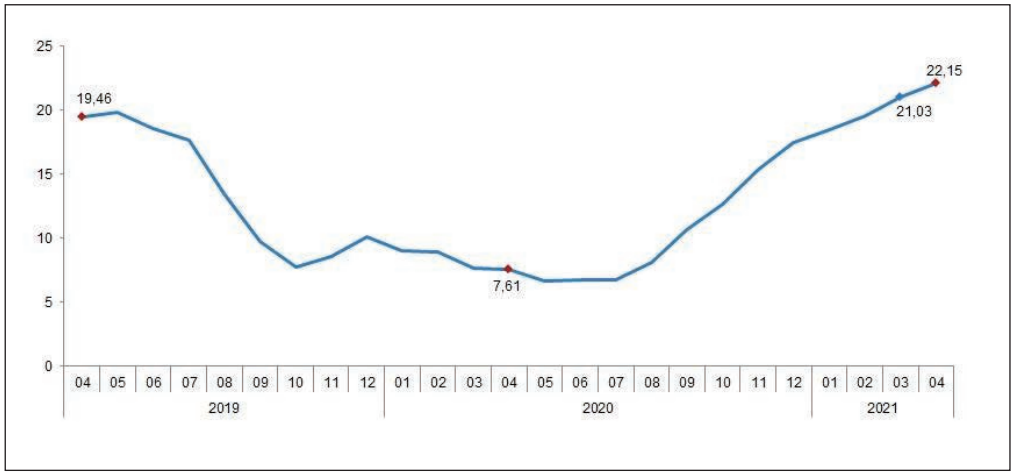

Grafik 11. Tarım Girdi Fiyatlarında Yıllık Artış, %
Kaynak: TÜİK

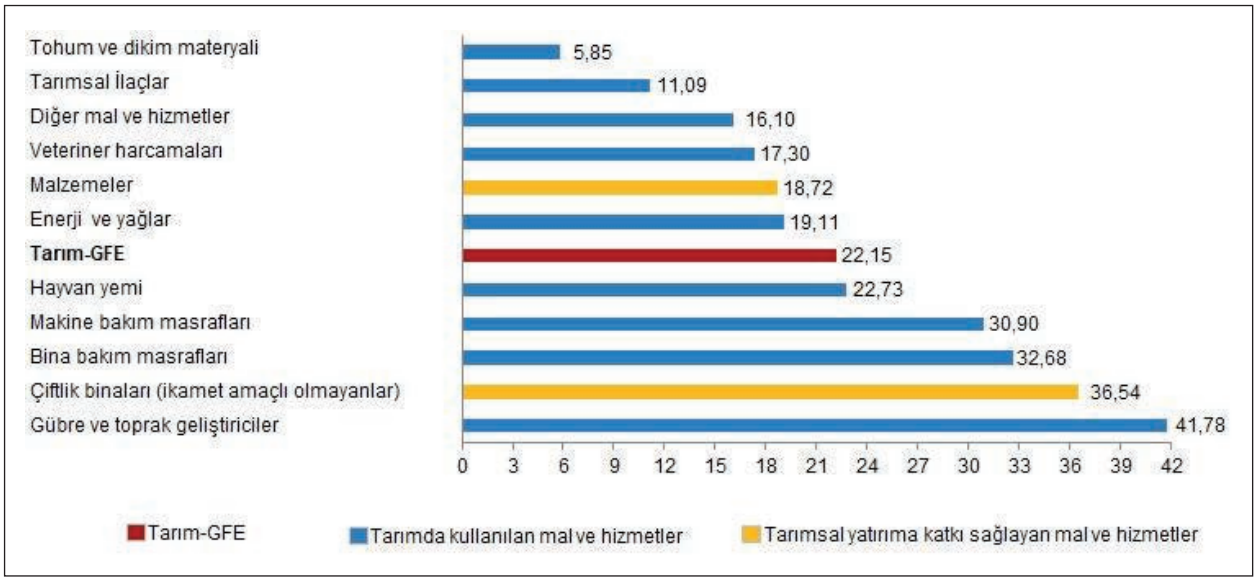

Grafik 12. Alt Gruplara Göre Tarım-GFE Yıllık Değişim Oranı (Yüzde), Nisan 2021

Tarım-GFE (2015=100), 2021 yılı Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 22,2 artış gösterdi.

Yıllık en fazla artış yüzde 41,8 ile gübre ve toprak geliştiriciler alt grubunda oldu Yıllık en fazla artış gösteren diğer alt gruplar ise yüzde 36,54 ile çiftlik binaları (ikamet amaçlı olmayanlar) ve yüzde 32,68 ile bina bakım masrafları oldu.

Tüketici Fiyatları Tırmanışta

Tüketici enflasyonu, yıllığı yüzde 43'e yaklaşan sanayici fiyatlarının (Yİ-ÜFE) ağır basıncı altında.

İktidarın yüzde 5 resmi hedefine karşılık, tüketici enflasyonu sürekli tırmanışta ve Haziran'da yıllığı yüzde 17,5'u aştı.

Tüketici enflasyonunun (TÜFE) Temmuz ayında ise yüzde 19'u bulacağına ilişkin çok belirti var. 1 Temmuz'da elektrik ve doğalgaz fiyatlarına yapılan zamlar, kendi başına genelde 1 puan kadar enflasyon üretecek. Enerjiyi zamlı kullanan sektörlerde de fiyat artışları kaçınılmaz olacak.

Sanayici fiyatları ile tüketici fiyatları arasındaki makas hızla açıldı ve 25 puanı aştı. Bu da tüketici fiyatlarının önümüzdeki aylarda yüzde 20 basamağına tırmanmasının çok muhtemel olması demek.

Türkiye normallerinde Haziran ayı yılın en düşük enflasyonunun gerçekleştiği aylardan biri iken normalden uzak bir yılda, Türkiye'de Haziran enflasyonu rekorlar kırdı. Her ne kadar pandemi ile ilgili kapanma kararlarının ardından Haziran'da ekonominin açılması, hizmet sektörlerinin devreye girmesi gibi fiyatları yenilemek zorunda bırakan etkenlerden söz edilse de, bunlar gerçeği açıklayıcı unsurlar değil. Enflasyona yol açan dinamikler kemikleşiyor ve enflasyonda yön, hep yukarı doğru.

Öncelikle ithalata bağımlılığı yüksek Türkiye ekonomisi, petrol başta olmak üzere, dünya emtia fiyatlarındaki hızlı artışlar ve tedarik sorunlarından olumsuz etkileniyor. Döviz kurlarındaki her artış, önce sanayici ya da üretici fiyatlarına, oradan da kırılarak, gecikmeli de olsa, tüketici fiyatlarına yansıyor ve uzun süredir yaşanan belirsizlik iklimi, bu süreci besliyor.

Haziran ayında yüzde 17,5'u geçen yılllık artışların ana harcama grupları ile bakıldığında en yüksek gerçekleştiği grup yüzde 26,3 ile ulaştırma oldu. Özellikle hava ulaşımındaki yüksek artışlar ve otomobil fiyatlarındaki artışlar bunda etkili. Yine ithal girdi kullanımının yoğun olduğu ev eşyası sektörü yüzde 26'ya yaklaşan fiyat artışıyla önde yer aldı. Gıda enflasyonu da yıllık yüzde 20 ile ilk üçte yer aldı.

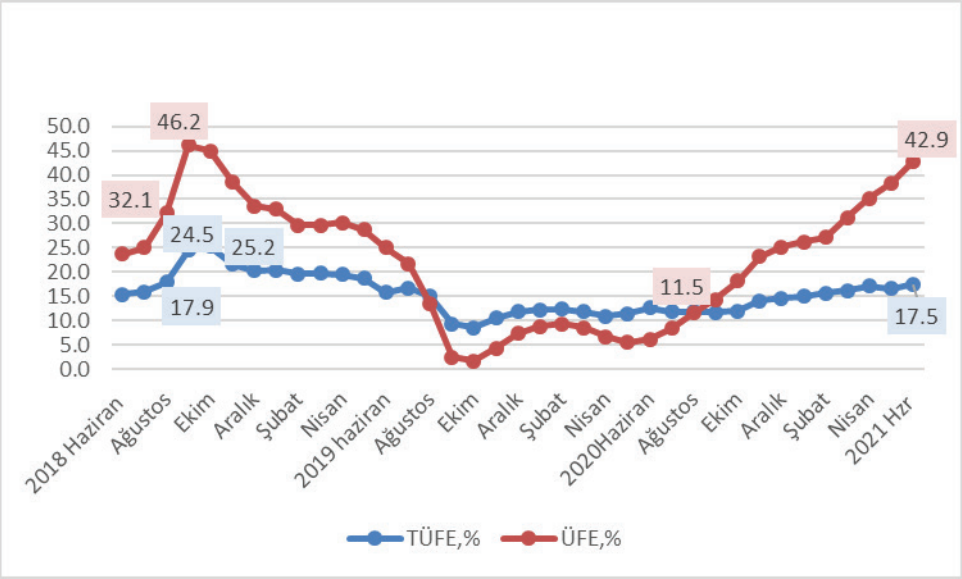

Grafik 13. ÜFE ve TÜFE'de Aylara Göre Yıllık Artışlar (%): Haziran (2018-2021)
Kaynak: TÜİK veri tabanı

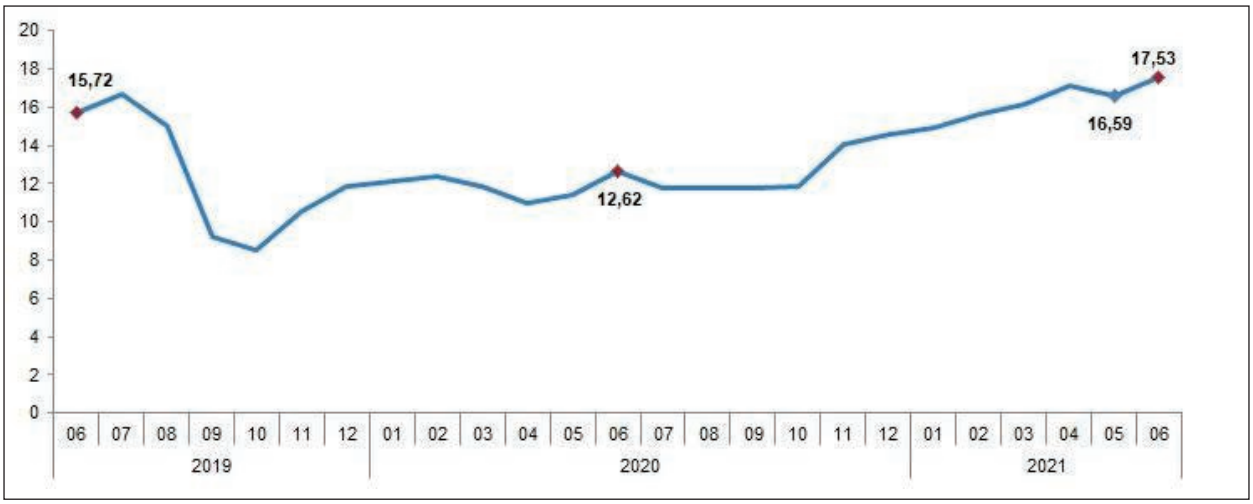

Grafik 14. TÜFE Yıllık Değişim Oranları (Yüzde), Haziran 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

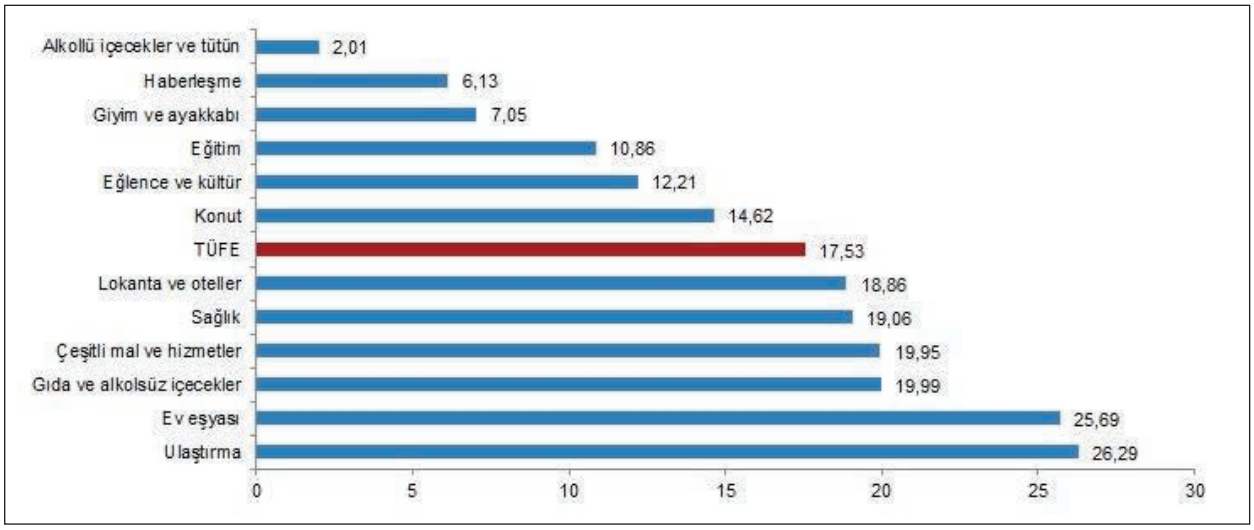

Grafik 15. TÜFE Ana Harcama Gruplarına Göre Yıllık Değişim Oranları (Yüzde), Haziran 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

FED Etkisi ve Enflasyon

Enflasyona önemli bir olumsuz dış rüzgar ise FED cephesinden. FED, Haziran ayı toplantısında tahvil alımını azaltmayı konuştuğunu açıklamıştı. Küresel piyasalar bu haberle biraz dalgalandı, dolar güçlendi fakat genel risk iştahında fazla bir değişim olmadı. ABD'de istihdam piyasasının önümüzdeki aylarda, özellikle Eylül sonrası çok daha güçlenmesi bekleniyor. İş ilanları birçok sektörde artmasına rağmen, iş arayanların pek artmadığı, yani işgücüne katılımın henüz yükselmediği bildiriliyor. Eylül ayı ile beraber pandemiye özgü işsizlik ödeneklerinin azalması ve ücretlerdeki göreli

yükselişin hem işgücüne katılımı hem istihdamı artırması bekleniyor. Bunun da ABD'de işsizliği tekrar yüzde 4'lere çekmesi umuluyor.

ABD'de enflasyon umulduğu tempoda yükselişte. FED'in temmuz ayı toplantısında tahvil alımını düşürmeye ilişkin net bir sinyal vermesi ve Eylül ya da Ekim ayında da azaltmaya başlaması bekleniyor. Bütün bunlar, Türkiye'ye sermaye girişini olumsuz etkileyecek sinyaller. Daha az sermaye girişi, daha yüksek döviz fiyatı ve enflasyona olumsuz rüzgar demek.

Ağustos ve Eylül ayları ülkemizde hem enflasyonun yükselmesi hem de FED'in sıkılaştırma yönünde ilk adımları atması açısından, dalgalı geçmeye aday.

Belirsizlik ve "Tek Adam" Rejimi

Derinleşen belirsizlik ikliminin 3 yıldır uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yakın ilişkisi var. Bu "tek adam" sistemi, özellikle dış finans yatırımcılarına güven vermedi ve belirsizliği tırmandırdı. Belirsizlik, güvensizlik, Türkiye'nin risk primini (CDS) zaman zaman 500 puanlara kadar çıkardı, Türkiye'nin risk primi genelde 400 dolayında seyrederek ve en yakın emsal ülkenin bile 3 kat üstünde gerçekleşti. Bu kadar ayrışma, yabancı kaynak girişinin azalması, hatta çıkışların artması ve beraberinde döviz arzının daralması ile döviz fiyatlarının hızla yükselmesini getirdi.

Son üç yıldır yönü hep yukarı doğru olan döviz fiyatları, 3 yılın toplamında müthiş bir artış gösterdi. Sadece ABD dolarını ele alırsak, dolar fiyatı 3 yılda 5, 8 TL'den 8,6 TL'ye çıkarak yüzde 86'ya yakın arttı. Dolardaki bu artışın üretici ya da sanayicinin ürettiği malların fiyatlarına yansımaması düşünülemez. Nitekim yine bu 3 yılda üretici fiyatlarındaki artış yüzde 90'a yaklaştı. Sadece 2020 Haziran'ı ile 2021 Haziran'ı arasındaki artış yüzde 43'e yakın.

Döviz kurundaki tırmanışın üretici fiyatlarına etkisi çok daha doğrudan ve fiyatlar hemen etkileniyor. Ama etkilenme, tüketici fiyatlarına daha gecikmeli ve kırılarak yansıyor. Nitekim, analiz konusu 3 yıllık Cumhurbaşkanlığı sistemi döneminde üretici fiyatları yüzde 90'a yakın artarken tüketici fiyatlarında artış yüzde 53'e yakın gerçekleşti. Son bir yılda üretici fiyat artışı yüzde 43 iken TÜFE yüzde 17,5 ve arada 25,5 puanlık bir fark var.

Normal koşullarda ÜFE'deki her 10 puan artışın TÜFE'yi 4-5 puan tırmandırması beklenir. Geçmişe ait istatistiklerden böyle bir geçişkenlik ilişkisi gözlenir. Pandemi döneminde petrol fiyatlarındaki artış, eşel mobil sistemiyle TÜFE'ye tam yansıtılmadı. Dünya fiyatlarındaki dalgalanma ve dövizdeki artışın olduğu gibi enerji fiyatlarına yansımaması için, bu ürünlerden alınan Özel Tüketim Vergisi(ÖTV) azaltıldı. Örneğin Erdoğan, 6 Temmuz'da yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu. "Mazotta 2 lira, benzinde 2,5 lira ÖTV almamız gerekirken, mazotta 71 kuruş, benzinde 83 kuruş ÖTV alıyoruz."

Akaryakıta konulan bu tampon, sanayi fiyatlarından tüketiciye geçişkenliği iyimser bir tahminle 6 puan geriletmiş olabilir. Bu bile 37 puanlık ÜFE artışının TÜFE'ye 9-10 puanlık bir geçiş potansiyeli olduğunu gösteriyor. Bir başka ifade ile, dünya emtia fiyatları ve Türkiye'de döviz kurlarında önemli bir gerileme olmaz ise, sırf bu geçirgenlikle, TÜFE'nin önümüzdeki aylarda yüzde 20'lerin üzerine gidebileceği rahatlıkla söylenebilir.

Tüm bu faktörler ortadayken, para politikası açısından Merkez Bankası'nın faiz indirimini değil, gerekirse faiz artırımını gündeme alması gerekiyor. Ancak, Merkez Bankası'ndan gerekirse ilave parasal sıkılaştırma ile ilgili bir açıklama gelmiyor. Tam tersine, Merkez Bankası'ndan gelen mesaj, enflasyonun yılın son çeyreğinde inişe geçeceği ve enflasyonun yüzde 12'lere gerileyebileceği yönünde.

Tüketici enflasyonunda yüzde 20 basamağı, yüzde 19'daki Merkez Bankası politika faizlerinin anlamsızlaşması da demek aynı zamanda. Faiz indirmek için fırsat kollayan iktidar, bu enflasyon karşısında adım atamıyor. Tersine, enflasyonu kontrol etmek için faiz artırımına gitmek zorunluluğu artıyor. Ama onu da yapamıyor ve etkisiz iktidar olarak bocalıyor.

Ne var ki, artan fiyatlar, işsizlik ve düşen reel gelir, bunalmış kitlelerin siyasi iktidara olan tepkisini büyütüyor ve iktidarın en büyük kan kaybı, enflasyonun kontrol dışına çıkmasından ileri geliyor, önümüzdeki günlerde de yönetimin bu konuda yapabileceği pek bir şey görünmüyor.

Hizmet Fiyatları da Tırmanıyor

Yurt İçi Üretici fiyatları, sanayicilerin ürün fiyatlarını kapsarken, hizmet üreticilerinin hizmet fiyatları, 2017 itibariyle Hizmet Üretici Fiyat Endeksi (H-ÜFE) ile takip ediliyor. (H-ÜFE), üretimi yapılan hizmetlerin üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişimlerini ölçen fiyat endeksidir.

Hizmetlerin alt dalları şöyle: Ulaştırma ve Depolama Hizmetleri, Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri, Bilgi ve İletişim Hizmetleri, Gayrimenkul Hizmetleri, Mesleki, Bilimsel ve Teknik Hizmetler,. İdari ve Destek Hizmetler .

H-ÜFE (2017=100) 2021 yılı Mayıs ayında yıllık olarak yüzde 28,6 artış gösterdi. Hizmet fiyatlarındaki yıllık artışlar, pandeminin başlangıcında yüzde 10'un altında iken normalleşme ile birlikte hızlı bir artışa geçti.

Hizmet alt dallarından ulaştırma ve depolama hizmetleri yıllık yüzde 37 arttı

Konaklama ve yiyecek hizmetlerinde artış yüzde 31,3, bilgi ve iletişim hizmetlerinde yüzde 9,

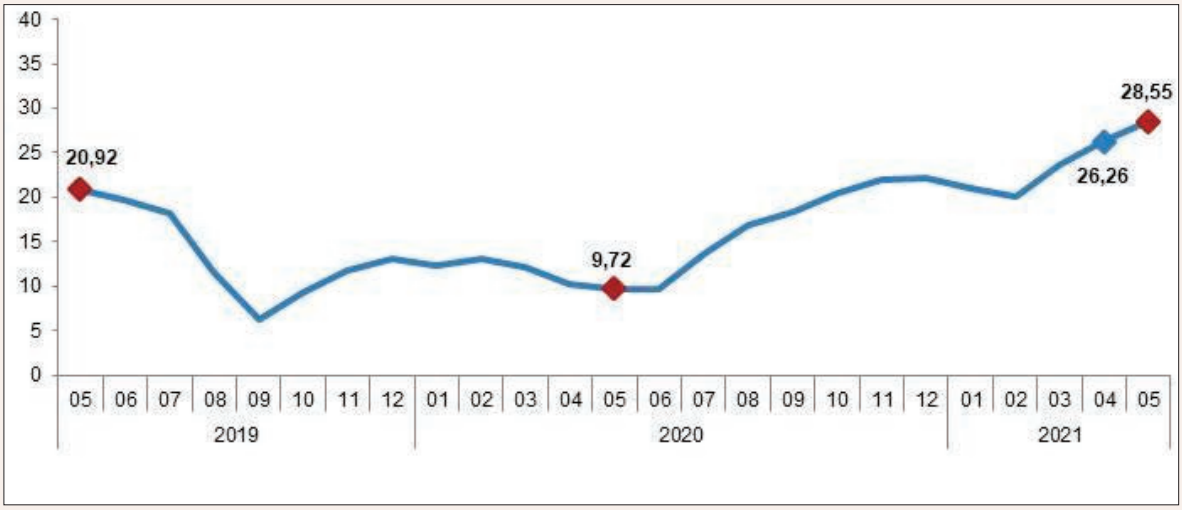

Grafik 16. H-ÜFE Yıllık Değişim Oranı (Yüzde), Mayıs 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

gayrimenkul hizmetlerinde yüzde 6,3, mesleki, bilimsel ve teknik hizmetlerde yüzde 20,1, idari ve destek hizmetlerinde yüzde 29,9 artış gerçekleşti.

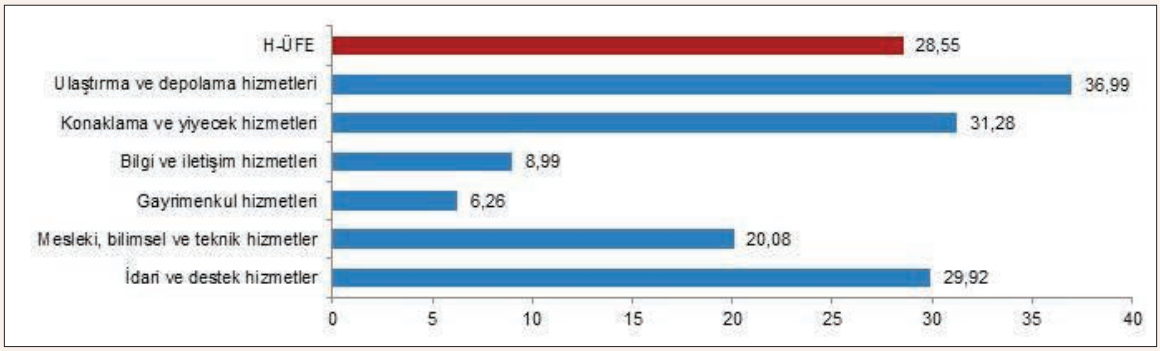

Grafik 17. H-ÜFE Yıllık Değişim Oranları (Yüzde), Mayıs 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Yıllık H-ÜFE'ye göre 21 alt sektör daha düşük, 6 alt sektör daha yüksek değişim gösterdi. H-ÜFE sektörlerinde yıllık en düşük artış telekomünikasyon hizmetlerinde yüzde 3,5, gayrimenkul hizmetlerinde yüzde 6,3, sinema filmi, video, televizyon programı yapımcılık, ses kaydı ve müzik yayımlama hizmetlerinde yüzde 9,2 olarak gerçekleşti. Buna karşılık su yolu taşımacılığı (vapur, motor vb.) hizmetleri yüzde 85, hava yolu taşımacılığı hizmetleri yüzde 63,3, konaklama hizmetleri yüzde 62,2 ile endekslerin en fazla arttığı alt sektörler oldu.

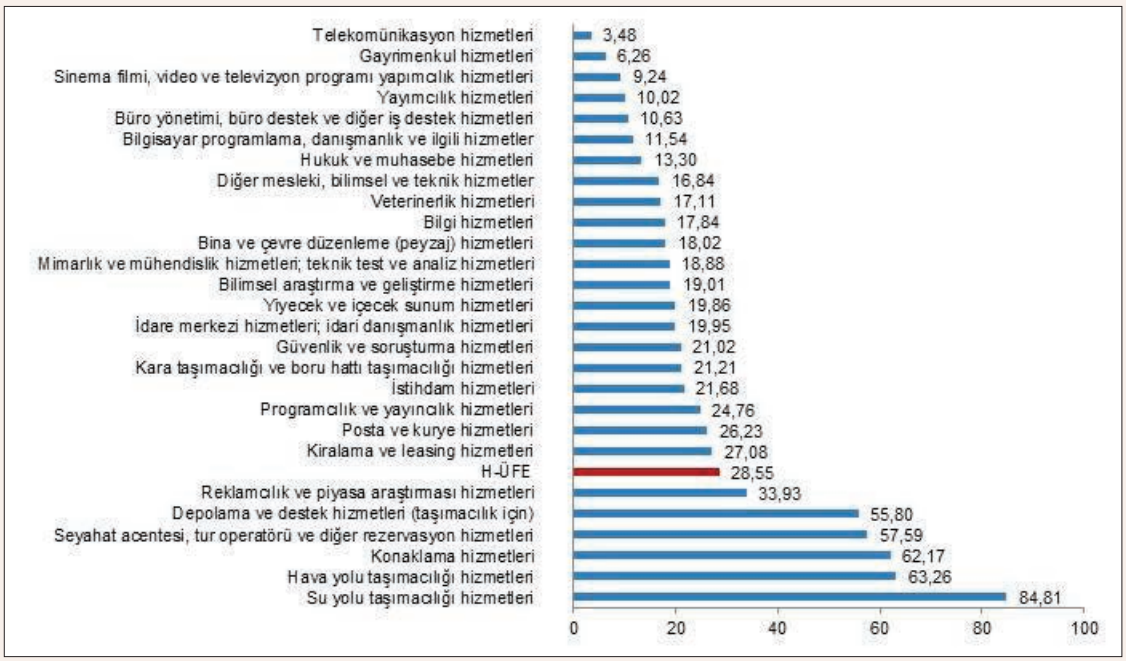

Grafik 18. Sektörlere Göre H-ÜFE Yıllık Değişim Oranları (Yüzde), Mayıs 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Acil Borçlar ve Cari Açık Zorluyor

Döviz fiyatlarının yüksek seyri, üretim maliyetlerini yukarı çekerken dövizi yatıştıracak bir iklim oluşturulamıyor. Tersine, önümüzdeki 12 ayda ödenecek kısa vadeli borç stoku ve temposu azalsa da cari açığın finansmanı sorunu, döviz fiyatlarının yukarı yönlü seyrinde önemli yer tutuyor.

TCMB verilerine göre, Nisan itibariyle, önümüzdeki 12 ayda çevrilmesi gereken dış borç stoku 190 milyar dolar. Bunun yüzde 67'si ya da üçte ikisi özel kesimin, Merkez Bankası'nın swaplarla borcu toplamda yüzde 13'e çıkmış durumda.

Tablo 3. 12 Ay İçinde Ödenmesi Gereken Dış Borç Stoku
(Milyon $, Nisan 2021)

TOPLAM	**190.405**	**100**
ÖZEL	**127.522**	**67**
FİNANSAL KURULUŞLAR	55.856	29
Bankalar	51.876	27
Bankacılık Dışı	3.980	2
FİNANSAL OLMAYAN KURULUŞLAR	71.666	38
KAMU	**39.049**	**21**
GENEL YÖNETİM (**)	5.689	3
Merkezi Yönetim	5.227	3
Mahalli İdareler	462	0
FİNANSAL KURULUŞLAR	33.191	17
Bankalar	33.191	17
FİNANSAL OLMAYAN KURULUŞLAR	169	0
KİT'ler	169	0
TCMB	**23.834**	**13**

Kaynak: TCMB

12 ayda çevrilmesi gereken ya da bulunması gereken dış kaynak 190 milyar doları bulurken bu yıl cari açığın yıllık 25-30 milyar dolar arasında seyretmesi bekleniyor. Bu da nereden bakılsa 215-220 milyar dolarlık bir yükümlülük demek ve dövizi yukarıda tutacak önemli bir yükümlülük.

Türkiye bu yıl Mayıs ayında 3,1 milyar dolarlık cari işlemler açığı verdi. Mayıs ayı cari işlemler açığı geçen yılın aynı ayına göre 1 milyar dolara yakın azaldı. İhracat gelirlerinde yaşanan artışa paralel olarak döviz gelirlerinde yüzde 34,3 oranında artış yaşanan bu yılın Ocak-Mayıs dönemindeki cari işlemler açığı ise geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 30,1 oranında azalarak 12,7 milyar dolar oldu. Geçen yıl aynı dönemde altın ithalatının etkisiyle 18,2 milyar dolarlık açık verilmişti ve yılın tümündeki açık da 37,3 milyar dolar olmuştu.

Mayıs 2021 sonu itibariyle yıllık cari işlemler açığı 31,9 milyar dolara kadar geriledi. Ancak Türk lirasının reel değerinin tarihinin en düşük noktasına gerilediği 2021 yılında Türkiye ekonomisinin dış açık vermeye devam etmesi, ekonomideki yapısal sorunların büyüklüğünü gösteriyor.

Ocak-Mayıs 2021 döneminde Türkiye'nin döviz gelirleri yüzde 34,3 artarak 103 milyar dolara yükselirken, döviz harcamaları ise yüzde 22 oranında arttı ve 115,7 milyar dolar oldu. Mayıs sonu itibariyle son bir yıllık döviz geliri ise 236,5 milyar dolar, döviz gideri de 268,4 milyar dolar olarak gerçekleşti.

Türkiye, hem son bir yıllık dönemde hem de Ocak-Mayıs döneminde cari işlemler açığının tamamını finanse edecek kadar dışarıdan sermaye girişi sağlayamadı. 31,9 milyar dolarlık açık verilen son bir yıllık dönemde sermaye girişi 12,9 milyar dolarda kaldı. 12,7 milyar dolar açık verilen Ocak-Mayıs döneminde de 4,5 milyar dolarda kaldı.

Tablo 4. Cari Açık:2020-2021(Mayıs) Milyon$

	2020 Ocak-Mayıs	2021 Ocak-Mayıs	2020 Yıllık	2021 Mayıs Yıllıklandırılmış
CARİ İŞLEMLER AÇIĞI	**-18.152**	**-12.695**	**-37.315**	**-31.858**
Doğrudan Yatırımlar*	-2.245	-1.725	-4.589	-4.069
Portföy Yatırımları	11.298	904	5.485	-4.909
Diğer Yatırımlar	-7.734	-3.654	-7.951	-3.871
Dış Kaynak Trafiği	**1.319**	**-4.475**	**-7.055**	**-12.849**
Rezerv Varlıklar	-22.411	-1.576	-31.862	-11.027
NET HATA VE NOKSAN	**-2.920**	**6.667**	**-1.563**	**8.024**
*Gayrimenkul (Net)	1.602	1.971	4.402	4.771

Kaynak: TCMB veri tabanı

Bu nedenle Türkiye son bir yıllık dönemde 19,1 milyar dolarlık, Ocak-Mayıs döneminde de 8,2 milyar dolarlık finansman açığı verdi.

Finansman açığının önemli bir kısmı, "kaynağı henüz belirlenemeyen"; döviz gelir ve gider hesaplamalarında yapılan hatadan kaynaklanan ya da kayıt dışı giren dövizle finanse edildi. Son biryıllık dönemde net hata ve noksan kaleminin finansmana katkısı 8 milyar, Ocak-Mayıs döneminde ise 6,7 milyar dolar oldu.

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Temmuz 2021
Sayı 277 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
http://www.mmo.org.tr
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr